

תיקון היחיד וחברה מתוקנת במשנת חז"ל ובמציאות חיינו - פרקי אבות

"כל המבקש להיות חסיד יקיים... את דברי [מסכת] אבות"

תלמוד בבלי, בבא קמא, דף ל, עמוד א.

במשנה, שהיא ספר החוקים היסודי במשפט העברי, נמצאת מסכת אחת - מסכת אבות, שאינה מוקדשת להלכות. מסכת אבות מכילה ברובה אמרות חוכמה ופתגמים של חז"ל, שנועדו להדריך את האדם באורחות חייו וביחסיו עם חבריו. בשערים הבאים נכיר את אמרות חכמינו ונבדוק את מידת התאמתן לתקופתנו ולחיינו.

תורה שבעל פה

הפירושים וההסברים שנתנו חכמים לתורה בפרט, ולתנ"ך בכלל, וכן ההלכות והדינים שנקבעו על ידי חכמים כדי לענות על צורכי החיים המשתנים, נקראים "תורה שבעל פה". בתחילה נלמדו פירושים אלה בעל פה והועברו מדור לדור. אולם בערך בשנת 220 לספירה החלו להעלותם על הכתב מחשש שתישכח התורה שבעל פה. על פי המסורת, מקורה של התורה שבעל פה, כמו של התורה שבכתב, הוא בהר סיני. התורה שבעל פה כוללת בעיקר את הקבצים הבאים:

המשנה היא אוסף חוקים ומחלוקות שנמסרו בעל פה, עד עריכת המשנה על ידי רבי יהודה הנשיא בערך בשנת 220 לספירה. היא ערוכה על פי נושאים המקיפים את כל תחומי החיים, כמו: חגים ומועדים, נישואין, חקלאות, משפט ועוד.

התלמוד (הבבלי והירושלמי) הוא ספר הכולל את הדיונים שהתקיימו, עד המאות החמישית והשישית, בבתי המדרש בעקבות המשנה. התלמוד הבבלי היה ועדיין משמש כספר הלימוד העיקרי בישיבות ובבתי המדרש.

מדרשי הלכה ואגדה הם פירוש על המקרא (שלא על דרך הפשט), אם לשם לימוד דיני התורה ואם לשם הפקת רעיונות והדרכה בדרכי החיים.

אביגדור שגון, פרקי אבות: פירוש ישראלי חדש.

שער שני: אל לומדים ולאידה

האם אתם משפך או מסננת?

כמו חכמי המשנה והתלמוד, גם אתם מבליים זמן ניכר בלימוד ב"בית המדרש" - הכיתה. כמוהם, גם אתם יכולים לזהות סוגי לומדים שונים וסגנונות למידה מגוונים. איזה מין לומד/ת את/ה?

הסתכלו על הכלים שלפניכם - ספוג, משפך, נפה ומסננת. הגדירו את התכונות של כל חפץ, תוך התמקדות במה שנשאר בכלי ובמה שעובר. מהי הפסולת שנזרקת ומהו החלק הרצוי לשימור?

המשנה במסכת אבות השתמשה בתיאורי כלים אלה כמטפורות לסוגי הלומדים:

משנה, מסכת אבות, פרק ה, משנה ט"ו

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לְפָנֵי חֻכְמִים:

ספוג, ומשפך, משמרת, ונפה.

ספוג, שהוא סופג את הכל.

משפך, שמכניס בזו ומוציא בזו.

משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים.

ונפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסלת:

אטפורה
 מילה או צירוף מילים המשמשים
 במשמעות שונה ממונח המילולי
 המקורי, ומשמעות זו אינה
 מילולית אלא ציורית.
 האם אתם יכולים לחשוב על
 מטפורות שאתם משתמשים בהן
 בחיי היומיום?

- ☒ מה ההבדל בין המשמרת לנפה?
- ☒ מה מאפיין כל "מידה", ומהם ההבדלים ביניהן, בהקשר לסגנונות למידה?
- ☒ מדוע הלומדים משולים לכלים?
- ☒ האם יש מידה טובה מהאחרות? איזו?

נשווה את המשנה הזו למשנה י"ד:

משנה, מסכת אבות, פרק ה, משנה י"ד

אַרְבַּע מְדוֹת בְּתַלְמִידִים:

- מַהֵר לְשִׁמוּעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסְדוֹ.
- קָשָׁה לְשִׁמוּעַ וְקָשָׁה לְאַבֵּד, יֵצֵא הֶפְסְדוֹ בְּשְׂכָרוֹ.
- מַהֵר לְשִׁמוּעַ וְקָשָׁה לְאַבֵּד, חָכָם.
- קָשָׁה לְשִׁמוּעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, זֶה חֶלֶק רָע:

- ☒ זהו ותארו מהו ההבדל בין המשניות?

← כתבו בטבלה במחברתכם מתי מתבטאת אצלכם כל מידה:

נְפֵה,	מְשִׁמְרֵת,	מְשִׁפָּה,	סְפּוּג,
שְׂמוּצִיָּאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלְטָת אֶת הַסֵּלֶת	שְׂמוּצִיָּאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלְטָת אֶת הַשְּׂמָרִים	שְׂמִכְנִיס בְּזוֹ וּמוּצִיא בְּזוֹ	שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֵּל

← אפשרות נוספת: בחרו מידה אחת וכתבו מדוע זו המידה המתאימה לכם.

← שתפו בהבחנות שלכם.

אפשרות נוספת: שתפו לפי קבוצות של "סוגי כלים".

- ✧ כיצד אנחנו לומדים פה? האם דרך הלימוד בבית הספר מכוונת לסוג מסוים של לומד?
- ✧ מה הייתם משפרים באופן הלמידה שלכם, ובלימוד בכיתה?

צרו מחמר כלי שמתאר אתכם כלומדים באופן מטפורי. שימו לב לתכונות, למרקם, לגודל וכדומה. הציגו את העבודות בתערוכה בכיתה והסבירו.

ועוד אמירות על לומדים ועל מלמדים ממסכת אבות:

אִיזְהוּ חָכֵם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם (פרק ד, משנה א)
וְלֹא הַבִּישָׁן לָמַד (פרק ב, משנה ה)
וְלֹא הַקִּפְדָן מִלְמַד (פרק ב, משנה ה)

✧ האם אתם מכירים אנשים כאלה? תנו דוגמאות.

הרחבה מחויכת

✧ מה אומר לנו הסיפור הבא על הלימוד שלנו בכיתה?

"מקום שליבו אפי"

אמר רבי: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, שנאמר "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוּ וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה" (תהילים א, ב). לוי ור' שמעון ברבי היו יושבים לפני רבי, ולומדים בסדרי המקרא. נסתיים הספר. לוי אמר: יביאו לנו [ללמוד] ספר משלי. ר' שמעון ברבי אמר: יביאו לנו ספר תהילים. כפה אותו [ר' שמעון] ללוי, והביאו תהילים. כשהגיעו לפסוק: "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוּ", פרש רבי ואמר: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ. אמר לוי: רבי, נתת לנו רשות לעמוד [= ולצאת מהכיתה, מכיון שלוי רצה ללמוד ספר משלי ולא תהילים].

תלמוד בבלי, עבודה זרה, י"ט ע"א, מתורגם מארמית

קבוצה לומדת ומנהיגה

סוף המרד הגדול ברומאים, שנת 70 לספירה לערך. מצור על ירושלים, בית המקדש עומד לפני חורבן אבל עדיין קיים. רבן יוחנן בן זכאי מחליט לעשות מעשה מהפכני: להסתנן מתוך העיר הנצורה ולהקים מרכז רוחני אלטרנטיבי לבית המקדש בעיר יבנה. הוא מייסד שם את היהדות שאנחנו מכירים עד היום. סטארט-אפ רוחני מטורף שבאמת איש לא ידע אם יצליח. אבל כעבור אלפיים שנה, אנחנו עדיין מושפעים מהמהלך של רבן יוחנן בן זכאי.

רבן יוחנן בן זכאי הבריח איתו מירושלים "חמישייה פותחת": חמישה תלמידים שהכיר היטב ובחר אותם על פי תכונותיהם להיות צוות הפרויקט שהגה.

המשימה של הצוות: מהפכה!

בחרו דמות שהשפיעה עליכם, שהייתה משמעותית בנקודה מסוימת בחייכם. ←

שתפו את חבריכם בקבוצה בדמות שבחרתם. ←

- ◀ ערכו רשימה של תכונות המשותפות לדמויות המשפיעות.
- ◀ מה הפך כל דמות לדמות משפיעה? האם קיימת תבנית משותפת לדמויות? מהי?
- ◀ האם אפשר להגדיר את הדמות שהשפיעה עליכם כמנהיגה? נמקו.

משנה, מסכת אבות, פרק ב, משנה ח

חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן:
רבי אלעזר בן הרקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן,
ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך.

הוא היה מונה שבחן:

רבי אלעזר בן הרקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה.

רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו.

רבי יוסי הכהן, חסיד.

רבי שמעון בן נתנאל, ירא חטא.

ורבי אלעזר בן ערך, מעין המתגבר.

הוא היה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל

בכף מאזנים, ואלעזר בן הרקנוס בכף

שניה, מכריע את כלם.

אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל

חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אלעזר

בן הרקנוס אף עמהם, ורבי אלעזר בן ערך

בכף שניה, מכריע את כלם.

רבן יוחנן בן זכאי
דמות מרכזית ומנהיג בימי חורבן הבית השני. היה תלמידו הצעיר של הלל, שקרא עליו: "אב לחכמה ואב לדורות". מראשי החכמים בבית דינו של רבן גמליאל הזקן. בימי המרד הגדול (66-73) התנגד לקנאים הבלתי שקולים. הוא צידד בשלום ובהבנה עם הרומאים, אך דעתו נדחתה. משהתייגש מהגנת ירושלים הנצורה, הוצא על ידי תלמידיו בעורמה (בארון קבורה) מן העיר וקיבל את הסכמת הרומאים להתיישב ביבנה, שבה הקים אחרי החורבן מרכז רוחני חדש לאומה. הוא תיקן תקנות שונות שתכליתן הייתה המשך קיומו של עם ישראל ותורתו חרף חורבן בית המקדש. הוא העתיק את מרכז הכובד של היהדות מן הפולחן במקדש אל לימוד התורה ואל גמילות חסדים. רבן יוחנן בן זכאי היה מגדולי התורה שבדור הצטיין במידותיו וביחס של כבוד לכל אדם. החשיב מאוד את השלום בין אדם לאדם ובין אומה לאומה. הוא האריך ימים, ולפי המסורת חי 120 שנה.

מה מאפיין כל אחד מתלמידיו רבן יוחנן בן זכאי?

- ← בחרו את התכונה המתאימה לכם מבין התכונות המאפיינות את חמשת התלמידים של רבן יוחנן בן זכאי, וחברו לחברים אחרים מהכיתה שבחרו באותה תכונה.
- ← בררו לעצמכם את תכונותיה ואת תרומתה של תכונה זו לצוות מוביל:
- ← מה תכונה זו מאפשרת, מה אני והצוות שלי מרוויחים מתכונה זו?
- ← מה אני והצוות שלי מפסידים כתוצאה מתכונה זו?
- ← ספרו לקבוצות האחרות מה חשבתם.

- ✦ איך השילוב של כל חמש התכונות של התלמידים תורם ליצירת צוות מוביל ויעיל לביצוע המשימות שנדרשו ממנו?
- ✦ מה היתרון בהובלה צוותית לעומת הובלה של מנהיג יחיד?
- ✦ מה תפקיד המאזניים במשנה?
- ✦ מה תורמת המדידה לצוות?
- ✦ מה מוסיפה התחרות: מה היא משרתת ומה היא בולמת?

משנה יוצרת

- ← אילו תכונות התורמות לעבודת צוות או ללימוד משותף מאפיינות אתכם?
- באיזה מצב מתבטאת כל תכונה?

תרבות המחלוקת

האם יש קשר בין "תרבות" לבין "מחלוקת"? בחברה הישראלית אנחנו רגילים לקיומן של מחלוקות רבות בנושאים שונים. פעמים רבות אנחנו נוכחים לצערנו שאין כל קשר בין התנהלות תרבותית לבין האופן שבו מתנהל הוויכוח. בפרק הבא נלמד האם ייתכן אחרת? הייתכן שלא רק שניתן לחלוק באופן תרבותי והגון, אלא שלמחלוקת יש חשיבות בעצם קיומה לתרבות שלנו?

מהי מחלוקת?

יוצאים לשטח

- ← עקבו במשך יממה אחרי מחלוקות שונות סביבכם: בכיתה, במשפחה, ברחוב וכדומה, ונסו לבחון: איך מתנהלת המחלוקת? האם יש מילים שחוזרות על עצמן? איך הסתיימה המחלוקת? מה יצא ממנה?

בין כסה לעשור

מבוא לשער

לוח השנה היהודי מקציב לנו עשרה ימים של לימוד, הפנמה והתחדשות. עשרה ימים אלה "נמתחים" בין ראש השנה ליום כיפור ונקראים עשרת ימי תשובה או בין כסה לעשור. ראשיתנו בחג ראש השנה, שמחזיק את הרעיון שתמיד אפשר להתחיל מחדש, והמשכו בעשרת הימים עד יום הכיפורים, שבהם אדם מוזמן לשאול את עצמו איך להפוך את ההזדמנות הזאת לערך בעל משמעות אישית. לאורך עשרה ימים מוזמן כל אדם יהודי לעבור תהליך חשיבתי, רגשי ומוסרי המאפשר תשובה ותיקון. התרבות היהודית מאפשרת לכל יחידה לעבור תהליך כזה בו זמנית, ולכן החברה כולה עוברת תיקון.

ראש השנה

חג בריאת האדם

יוצאים לעולם

בררו את תאריכי הלידה העבריים שלכם. ←

באברותא

חפשו את השלט הנושא את שם העונה שבה נולדתם. ←

האם אתם חושבים שלעונה שבה נולדתם יש השפעה על האופי שלכם, למשל מה משקף הביטוי "ילדי חורף"?

(א) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים:	(ב) עת ללדת
ועת למות	עת לטעת
ועת לעקור נטוע:	(ג) עת להרוג
ועת לרפוא	עת לפרוץ
ועת לבנות:	(ד) עת לבכות
ועת לשחוק	עת ספוד
ועת רקוד:	(ה) עת להשליך אבנים
ועת פנוס אבנים	עת לחבוק
ועת לרחק מחבק:	(ו) עת לבקש
ועת לאבד	עת לשמור
ועת להשליך:	(ז) עת לקרוע
ועת לתפור	עת להשות
ועת לדבר:	(ח) עת לאהב
ועת לשנא	עת מלחמה
ועת שלום	

קהלת ג

באברותא

ראש השנה הוא יום ההולדת של כולנו. לקראת השנה החדשה, מהו הדבר האחד שנרצה להיפרד ממנו ומהו הדבר האחד שבו נרצה להתחדש (חפץ, תכונה, זיכרון, מחשבה, מנהג וכדומה)?

תני רבי אליעזר: בעשרים וחמשה באלול נברא העולם...
נמצאת אומר, בראש השנה נברא אדם הראשון.

בשעה ראשונה עלה במחשבה,

שניה נמלה במלאכי השרת,

בשלישית כנס עפרו,

ברביעית גבלו,

בחמישית רקמו,

בששית העמידו גלם על רגליו,

בשביעית זרק בו נשמה,

בשמינית הכניסו בגן עדן,

בתשיעית צוהו,

בעשירית עבר על צו,

באחת-עשרה נדון,

בשתיים-עשרה יצא בדימוס מלפני הקב"ה.

אמר לו הקב"ה: אדם, זה סימן לבניך. כשם שנכנסת לפני בדין ביום הזה

ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות נכנסין לפני ביום הזה ויוצאים בדימוס.

אימתי?

'בחדש השביעי באחד לחדש'

פסיקתא דרב כהנא
מדרש ארץ ישראלי קדום על
הקריאות בתורה ובהפטרות
במועדים ובשבתות מיוחדות, כגון
שבת של פסח וסוכות, שבת חנוכה
ועוד. מדרש זה קדום יחסית, והוא
מתוארך לשלהי העת העתיקה,
תקופתם של המדרשים הקדומים
בראשית רבה וויקרא רבה.

פסיקתא דרב כהנא, פסקה כ"ג, ר"ה, א'.

מתי נברא האדם ואיך? ❖

מה הציווי שהוא מקבל בסיום המדרש? ❖

חברה מתוקנת בהגות הציונות

שער ראשון: מהי אגרה מתוקנת?

- מבוא - טבע האדם 7
- בין תיקון אדם לתיקון חברה 11
- מורי דרך לתיקון אדם ועולם - ערכים 14
- ערכים בחברה הישראלית 16
- האם הגדרת הצדק היא עניין אישי? 17

שער שני: האגרה המתוקנת של הרצל

- מבוא 19
- בנימין זאב הרצל 20
- החברה המתוקנת של הרצל 23
- קדמה 23
- שוויון 25
- אחוה 30
- חירות 36
- חברה מתוקנת - מקורות השראה 38

שער שלישי: אור לעוים - האגרה המתוקנת של הזלם ציוניים

- מהו "אור לגויים"? 46
- הציונות כחברה מתוקנת 48
- חברה מתוקנת ציונית - תפיסות שונות 50
- אהרון דוד גורדון 50
- חיים נחמן ביאליק 56
- זאב ז'בוטינסקי 60
- הרב אברהם יצחק הכהן קוק 65
- דוד בן-גוריון 71
- סיכום עד כאן 76

שער רביעי: אגרה מתוקנת והאגרה הישראלית כיום

- מגילת העצמאות כמסמך מכונן 77
- ישראל - מדינה יהודית ודמוקרטית 80
- ישראל מדינה יהודית 80
- ישראל מדינה דמוקרטית 85
- יהודית ודמוקרטית - התייחסויות ומורכבות 89
- למה אנו שואפים? 92
- החזון והמציאות 93
- קדמה 94
- חירות 96
- שוויון 98
- אחוה 100

סיכום: עתידה של האגרה המתוקנת

- הנוער הוא הסיכוי הנצחי 103

תיקון היחיד וחברה מתוקנת במשנת חז"ל ובמציאות חיינו – פרקי אבות

	107		מבוא
מחזור הזמנים			
<i>שער ראשון: פתיחה</i>			
164	זמן יהודי	107	
<i>שער שני: בין כסה לעשור</i>			
167	ראש השנה - חג בריאת האדם	108	
170	חותם אדם	110	
יום הכיפורים - יחסים שבין אדם למקום ויחסים			
171	שבין אדם לחברו		
174	סיכום המקבץ	115	
<i>שער שלישי: שלוש ראשים</i>		118	
175	פסח - תפקיד הזיכרון בשימור תחושת החירות	120	
178	שבועות - להודות על חסד הגאולה	122	
180	סוכות - להיות אך שמח בחגיך		
182	סיכום המקבץ	133	
<i>שער רביעי: מועדים שאינם מהתורה</i>		135	
183	חנוכה - יהודים ומתייוונים	138	
פורים - עם חי בגולה: השלילה והחיוב דרך עיון			
185	במגילת אסתר	142	
188	יום העצמאות - עם חי בארצו	147	
190	סיכום המקבץ	150	
<i>שער חמישי: מועדי הזיכרון</i>			
192	יום השואה - לשמור על ה"צלם" שבאנושות	152	
194	יום הזיכרון - לתת משמעות לשמחת העצמאות		
197	ט' באב - חורבן ובניית בית חדש		
<i>שער שישי: הראבה</i>			
200	ט"ו בשבט - גלגולו של החג		
		שער ראשון: מהי אברה מתוקנת?	
		פרקי אבות - שרשרת המסירה	
		על שלושה דברים העולם עומד	
		<i>שער שני: על לומדים ולמידה</i>	
		האם אתה משפך? - לומדים שונים	
		על לימוד ועל לומדים	
		קבוצה לומדת ומנהיגה	
		תרבות המחלוקת	
		<i>שער שלישי: תיקון אישי</i>	
		בין ענווה להכרת ערך עצמי	
		איזהו גיבור?	
		מידתי או לא מידתי?	
		<i>שער רביעי: סימני דרך</i>	
		חביב אדם שנברא בצלם	
		על הבחירה - באיזו דרך יבחר האדם?	
		גורל מול בחירה חופשית	
		נספח	
		מסכת אבות	

חברה מתוקנת בהגות הציונות

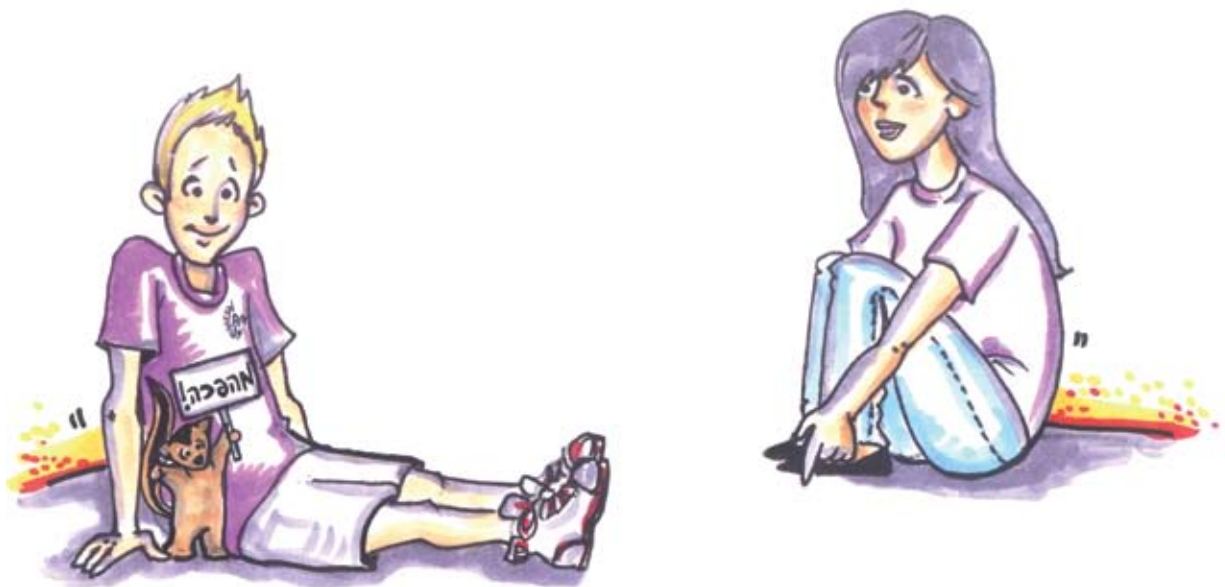
שער ראשון: מהי חברה מתוקנת?

1. מבוא – טבע האדם

כמה פעמים ביום אתם אומרים או אפילו רק חושבים: "זה לא פייר" או "זה לא צודק"? בחיי כולנו יש דברים שנראים לא צודקים ואפילו לא הגיוניים. יש דברים שלאיש אין שליטה עליהם, כמו למשל מזג האוויר או חלק מהמחלות, אבל יש הרבה דברים שאפשר לשנות.

כולנו רוצים לחיות בחברה צודקת יותר, טובה יותר - חברה מתוקנת. אבל לא תמיד אנחנו יודעים מהי החברה הטובה ולעתים קרובות אנחנו לא יודעים כיצד להגיע אליה.

מה לדעתכם צריך לעשות כדי שהחברה שבה אתם חיים (הכיתה שלכם, השכבה שלכם, המשפחה שלכם) תהיה "חברה מתוקנת"? מאין כדאי להתחיל כדי לחיות בחברה צודקת יותר או טובה יותר? אלה שאלות שאנשים רבים שאלו את עצמם ובהן יעסוק שער זה.

חשבו על אחת מן המסגרות שבהן אתם חיים (כיתה/שכבה/משפחה/עיר/מדינה).

עד כמה מתנהלת מסגרת זו על פי הצדק לדעתכם?

תארו דבר אחד שאתם חושבים שהוא צודק במסגרת זו ודבר אחד שהייתם רוצים לשפר. לדוגמה:

במשפחה שלי לכל אחד יש מטלות מוגדרות. אני רוצה לשפר את זה שאחי משתמש בחפציי בלי רשותי.

מצאו במדורי החדשות ברשת האינטרנט שתי כתבות, אשר משקפות, לדעתכם, התנהגות אנושית

צודקת וטובה, ומולן שתי כתבות, שמשקפות דווקא התנהגות אנושית שלילית.

מה בכתבות ה"טובות" הפך את ההתנהגות לטובה בעיניכם? מה בכתבות ה"שליליות" הפך את

ההתנהגות לשלילית?

מדוע בחרתם דווקא בכתבות אלה?

עד כמה נוכחות ההתנהגויות מתוך הכתבות בעיתון בחיים שלכם?

האם יהיו אנשים שיחלקו עליכם, שיראו בהתנהגות שאתם ראיתם כרעה דווקא התנהגות טובה ולהיפך? כיצד אפשר להסביר זאת? מה גורם לאדם לקבוע כי התנהגות כלשהי היא טובה או רעה?

יש אנשים שבוחרים לעשות פעולות שמבחינתכם הן רעות ולא צודקות, יש כאלה שבוחרים דווקא לפעול בדרך שבעיניכם היא חיובית או צודקת.

כל בעלי החיים פועלים על פי אינסטינקטים שאמורים להבטיח את הישרדותם. אי אפשר לומר כי אריה שטורף איילה הוא רע, כמו שאי אפשר לומר כי היעל, אשר שומר על להקתו מפני טורפים, הוא טוב לב. אך בני האדם שונים - ביחס למעשיהם אפשר להבחין בין עשיית הטוב לבין עשיית הרע.

העובדה כי לעתים בני האדם בוחרים בטוב ולעתים הם בוחרים ברע בעינינו, העלתה במשך כל ימי המין האנושי ויכוח על השאלה - האם מטבעו האדם הוא טוב או שמטבעו הוא דווקא רע?

- ❖ מה עמדתכם לגבי השאלה - האם טבע האדם רע או טוב?
- ❖ כיצד הייתם מגדירים מיהו אדם טוב ומיהו אדם רע?

❖ הקטעים הבאים מציגים תשובות שונות לשאלה "מהו טבע האדם?" מיינו את הקטעים הבאים על פי התשובות השונות לשאלה זו. חשבו על אפשרויות מיון נוספות לקטעים.

"אם יש טעם לנסות להבין מדוע ניצלתי דווקא אני, מתוך אלפי בני אדם אחרים - אני סבור שבראש ובראשונה בזכות לורנצו* היה הדבר. ולא דווקא בגלל עזרתו החומרית. הרבה יותר משום שביחסו אלי ובמעשיו, בהתנהגותו הפשוטה ובטוב ליבו הזכיר לי מדי יום שעדיין קיים עולם אנושי וצודק מעברה השני של גדר התילו. שמחוץ למחנה יש אנשים בעלי לב ויש ערכים טהורים. שלא הכל מושחת ואכזרי. שקיים עולם שהשנאה והפחד זרים בו. אמנם כל אלו מעורפלים ברגע זה, רחוקים ולא מובנים, אבל כדאי להתאמץ ולשרוד כדי לשוב לחיקם"

פרימו לוי, זהו אדם

*לורנצו היה איטלקי שעבד במחנה אושוויץ וסייע לפרימו לוי, האסיר היהודי, ללא בקשת תמורה.

פרימו לוי
 סופר יהודי איטלקי, ניצול שואה. כתב רבות על הזמן שבו היה באושוויץ. ספרו "זהו אדם?" נחשב לאחד הספרים החשובים במאה העשרים.

"כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו"

בראשית ח, כ"א

הילדה דומין

משוררת וצלמת יהודייה גרמניה. נולדה בתחילת המאה העשרים, ובזמן מלחמת העולם השנייה מצאה מקלט ברפובליקה הדומיניקנית. בשנות החמישים שבה לגרמניה.

"קום הבל!"

[...]

קום!

כדי שקיין יאמר,

כדי שהוא יוכל לומר-

אנוכי שומרך

אחי!

כיצד לא אהיה שומרך?..."

הילדה דומין, מתוך: קום הבל, קום

"הרוצה להיות טוב במוצהר בכל הנסיבות ובכל ההקשרים, הכרח שייהרס בין כל בני האדם הרבים שאינם טובים. על כן על הנסיך, אם רצונו להחזיק מעמד, שילמד כיצד להיות לא טוב, ולהשתמש בידע הזה או לא להשתמש בו, הכל לפי צורך השעה."

ניקולו מקיאוולי, הנסיך

ניקולו מקיאוולי

מדינאי ופילוסוף איטלקי בן המאה ה-16, שרעיונותיו הפוליטיים בעלי השפעה גדולה. על שמו נטבע המונח "מקיאווליזם" - התפיסה כי אפשר להשתמש בכלים תועלתיים, ולעתים לא מוסריים, להשגת מטרת פוליטיות.

ספר קהלת

אחד מספרי התנ"ך. על פי המסורת היהודית, כתב את הספר שלמה המלך. הספר עוסק בשאלות פילוסופיות רבות, כמו שאלת הדרך שבה משגיח האל על האדם ועל החברה, ומעמדו של האדם בעולם.

"אֲנֹכִי עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם יָשָׁר"

(קהלת ז, כ"ט)

שער שני: האברה המתוקנת של הרצל

1. מבוא

"קראתי פעם לציונות אידיאל אין סופי, ואני מאמין באמת כי גם לאחר השגת ארצנו, ארץ ישראל, לא תחדל מלהיות אידיאל. כי בציונות, כפי שאני מבין אותה, כלולה לא רק השאיפה אל כבדת ארץ מובטחת כחוק בשביל עמנו האומלל (הכוונה לעם ישראל ולמצבו הקשה בארצות אירופה), אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית".

בנימין זאב הרצל, "תקוותנו"

- ✘ הרצל רואה בציונות "אידיאל אין סופי", הסבירו את דבריו.
- ✘ אילו שני דברים כלולים בציונות לדעת הרצל?

חזרו לשער הקודם בחוברת "מהי חברה מתוקנת" לפרק "מורי דרך לתיקון אדם ועולם - ערכים". קראו שוב את שתי ההגדרות למושג "ערך".

- ✘ על פי הרצל, על אילו ערכים צריך לבסס את החברה היהודית שתקום בארץ המובטחת?
- ✘ כיצד, אם בכלל, קשורים ערכים אלה לערך הצדק שנלמד בשער הקודם?

- ◀ "שאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית": מהם מאפייניה של חברה מושלמת מבחינה מוסרית?
- ◀ מה הקשר בין השאיפה לשלמות מוסרית לבין מצבו של "עמנו האומלל"?

בשער זה נעסוק בדמותה של החברה האנושית הרצויה, החברה המתוקנת, כפי שהיא מתוארת בחזונו של בנימין זאב הרצל. נעמוד על מרכיביה ונכיר את המקורות שמהם שאב הרצל את חזונו, בבואו לעצב את דמותה של חברה זו.

שערי רביע: חברה מתוקנת והאגדה הישראלית כיום

1. מגילת העצמאות כמסמך מכונן

"אם תרצו אין זו אגדה... ואם לא תרצו כל אשר סיפרתי לכם הוא אגדה - ויישאר אגדה".

בנימין זאב הרצל, אלטנוילנד.

פגשנו במנהיגים ובהוגים ציוניים שונים אשר ראו בציונות הזדמנות ליצירת חברה מתוקנת, כל אחד על פי פירושו הוא למושג זה. האם הצליחה המדינה שקמה להפוך את האגדה למציאות?

"היא [מגילת העצמאות] מבטאת את חזון העם ואת האני מאמין שלו"

מתוך החלטת בג"ץ, 1948

❖ למה הכוונה בביטויים "חזון העם" וה"אני מאמין שלו"?

❖ מה הקשר בין הביטויים "חזון העם" ו"האני מאמין שלו (= של העם)" לבין התפיסות השונות ביחס לחברה המתוקנת הציונית שהכרנו בשערים הקודמים?

מגילת העצמאות היא המסמך המכונן של מדינת ישראל, שאותו קרא ראש הממשלה הראשון, דוד בן-גוריון, בעת ההכרזה על הקמתה של מדינת ישראל, ביום ה' באייר תש"ח, 14.5.1948. הערכים

שהכרנו בשערים הקודמים וכן התפיסות השונות ביחס לחברה המתוקנת הציונית מהווים מקור השראה למגילה ולרעיונות המובאים בה.

